

ERFVOGELSOORTEN HERKENNEN – OVERZICHT VAN UITERLIJKE KENMERKEN

TOELICHTING

Een van de doelen van het erfvogelproject is het aantal erfvogels te inventariseren en het effect te meten van verbetermaatregelen. Daarom willen we erfgenaren en andere geïnteresseerden leren hoe ze erfvogels kunnen herkennen aan het uiterlijk en het geluid. Het herkennen is ook om een andere reden van belang: mensen die geleerd hebben vogels te herkennen zeggen vaak ‘er gaat een wereld voor me open’. Dat klopt ook want het is bekend dat hoe meer je weet, hoe meer je ziet.

Maar veel mensen vinden vogels herkennen lastig. De ervaring leert dat het leren makkelijker gaat aan de hand van steekwoorden. Daarom hebben we een overzicht gemaakt van de belangrijkste kenmerken van een soort. De echt onderscheidende kenmerken hebben we onderstreept. Als het mogelijk is hebben we het uiterlijk van de vogel met één woord of uitdrukking geprobeerd te karakteriseren. Bijvoorbeeld de oranjebruine zijde van de Koperwiek. Zie daarvoor de grijze markering. We hopen dat de informatie daardoor beter blijft hangen.

Soorten zijn vaak eerder of makkelijker te herkennen aan de hand van de roep of de zang, als je die eenmaal kent. De belangrijkste onderscheidende kenmerken van roep en zang hebben we in een apart overzicht opgenomen. De belangrijkste kenmerken staan ook in dit overzicht, zodat gegevens van uiterlijk en geluid in één overzicht staan.

We hebben niet alle soorten die op of bij een erf zijn te vinden opgenomen. We beperken ons tot de soorten die regelmatig op erven voorkomen en er ook in hoge mate van afhankelijk zijn. Dus we geven geen beschrijvingen van bijvoorbeeld de grasmus, kneu, barmsijs, goudhaan, zwarte mees en ijsvogel.

OVERZICHT SOORTEN

1. Hele jaar aanwezig	2
1.1 Zaadeters: dikke snavel	2
1.2 Insecteneters: dunne snavel	3
1.3 Alleseters: halfdikke snavel.....	3
1.4 Duiven	4
1.5 Uilen	4
1.6 Roofvogels	5
1.7 Spechtachtigen	5
1.8 Kraaiachtigen	6
2. Alleen aanwezig in voorjaar en zomer	6
2.1 Zwaluwen	6
2.2. Overige zangvogels - op volgorde van zangperiode	7
3. Alleen aanwezig in najaar en winter	8

OVERZICHT SOORTEN

1. Hele jaar aanwezig

Deze soorten beginnen bijna allemaal eerder met zingen (soms vanaf februari, meestal vanaf maart) dan de soorten die hier alleen in voorjaar en zomer zijn. Ze broeden gemiddeld ook eerder.

Op elke indeling is wat aan te merken maar voor de overzichtelijkheid hebben we de grote groep kleine zangvogels ingedeeld naar (vooral) zaadeters, insecteneters en alleseters.

1.1 Zaadeters: dikke snavel

Huismus

- Mannetje grijs, met bruin en zwart.
- Man grijs boven op kop,
- Vrouwtje meer egaal grijs met bruin

Ringmus

- Vogels grijs, met bruin en zwart.
- Witte nekring met daarin zwarte wangvlek
- Karakteristieke nasaal schetterend chi-chwi-chwi-chwi (i als in 'pit').
- Bruin boven op kop
- Man en vrouw vrijwel gelijk

Vink

- Roodbruine borst, blauwgrijze kop, witte vleugelvlek
- Zang: de vinkenslag – che che, tsje, tsje, tsje – chereduie! (stijgend op het eind)

Groenling

- Groen met grijze vink, met helder gele vleugelvlek en stuit (stuit alleen bij vliegen goed zichtbaar)
- Zang: snelle opeenvolging van schrille trillers, duidelijke i-klank (als in 'chir')

Putter

- Rood bij snavel, geel in vleugels; zwartwitte tekening op kop, vleugelpennen en staartpennen
- Zang: zeer snelle en afwisselende zang met ijle fluittonen.
- Zingend vanuit top van boompje of boom

1.2 Insecteneters: dunne snavel

Heggenmus

- Subtiel mooi getekend grijs met bruin verenpak, grijze kop
- Vaak op grond scharrelend, tussen de bladeren. Bijv. onder voederhuis (gemorst voer)
- Zang: piepend wielkje. Roep in winter vaak te horen: zacht en ijl en wat uitgerekt 'sie'.

Winterkoning

- Kleinste van allemaal, bijnaam Klein Jantje.
- Warm donkerbruin met parmantig rechttopstaand, kort staartje
- Meestal laag in de struiken, houtstapel etc.
- In winter is vaak de roep te horen: een triller. Is enige vogel met dat geluid.

1.3 Alleseters: halfdikke snavel

Pimpelmees

- Hemelsblauwe kruin, zwarte streep door oog, blauwe vleugels
- Kort snavelkje
- Zang: zilveren lachje, altijd hetzelfde

Koolmees

- Zwartblauwe kop inclusief kruin, contrasterende witte wang
- Zwarte lengtestreep op borst/buik, tussen poten. Bij mannen veel breder dan bij vrouwen
- Zang en roep: eenvoudig telkens tweelettergrepig. Zang sietu, sietu. Roep vragend puwiet.

Staartmees

- Erg lange staart en klein lijf. Daardoor een soort lolly met veren
- Wit op kop, rossig op schouders en buik
- Roep: ijl sie-sie, zacht chirr, of dubdub.

Spreeuw

- Drukke bewegingen bij voedselzoeken en zingen, maakt vaak ruzie. Een druktemaker
- Zwart met paarse en groene weerschijn, crème langgerekte streepvormige spikkels
- Wat kleiner dan merel, met veel kortere staart, hoekiger kop, puntiger snavel
- Roep: scheldende alarmroep, verder stil. Zang: erg variabel door de vele imitaties

Merel

- Man egaal zwart, met gele of geeloranje snavel, ronde kop.
- Vrouw egaal bruine bovenzijde, lichtere, rond gespikkelde onderzijde
- Roep: divers. Zang: welluidende fluittonen

Zanglijster

- Groenbruine bovenzijde, crème onderzijde met ronde donkerbruine spikkels
- Zang: heel luid, beperkt aantal strofes, deze telkens twee-vier keer herhalend
- Zingt doorgaans hoog in bomen

1.4 Duiven

Houtduif

- Groot, grijs, wit in hals en op vleugels.
- Vijfledige oe-oe roep, klemtoon op derde, die ook iets hoger is: oe-oe-oe-oe-oe

Holenduif

- Stuk kleiner dan houtduif; grijs, geen wit in hals en op vleugels
- Groene nekvlek en zwarte vleugelstrepen
- Tweeledige roep, met klemtoon op eerste oe: oe-oe, oe-oe, oe-oe, etc.

Turkse Tortelduif

- Egaal grijsbruin, met dunne zwarte ring in nek
- Klein!
- Roep: uniek, beverig, wat vibrerend 'vwrù-vwrù-vwrù'.
- Zang: drieledige oe-oe-oe

1.5 Uilen

De roep is meestal het eerste wat mensen van een uil waarnemen. Uilen roepen alleen in diepe schemer of duisternis. En dan roept er bijna geen enkele andere erfvogel. Grootste kans op merel en roodborst. En het geluid van die vogels lijkt in geen enkele opzicht op uilengeluid.

Bosuil

- Grootste uil op platteland, zo groot als kraai
- Ovale lichaamsvorm, lichaam ca 3 x breedte van kop
- Zwarte ogen
- Geen oortjes
- Slaapt in holen, soms in gebouw, heel soms overdag in boom

Ransuil

- Bijna even lang als bosuil maar veel dunner. Lichaam ca 4 x breedte van kop
- Oranje ogen
- Duidelijke oorpluimen
- Slaapt in bomen, bijna altijd in groepje, overdag goed zichtbaar als je plek weet

Kerkuil

- Bijna even groot als bosuil, vergelijkbaar postuur
- Wit gezichtsmasker. Lichtbruin verenkleed, soms bijna wit van onder
- Zwarte ogen
- Slaapt bijna altijd in gebouw. Daar ook overdag vaak te zien

Stenuil

- Klein! Even groot als merel (!), wel veel dikker, nog breder dan bosuil
- Gele ogen
- Geen oortjes
- Slaapt in holen, gebouwen, maar ook overdag geregeld te zien, zonnend, soms jagend.

1.6 Roofvogels

Torenvalk

- Slanke, puntige vleugels, als een zwaluw
- Verticale strepen op onderzijde
- In grootte tussen kraai en kauw in
- Jaagt op muizen. 'Biddend' stil in lucht en ook vaak uitkijkpost bv lantarenpaal, hek

Sperwer

- Brede vleugels met vingers aan einde
- Horizontale strepen op onderzijde
- Vrouw even groot als kraai, veel groter dan mannetje (kauw-grootte)
- Jaagt op vogels. Lijkt kamikazepiloot. Vliegt met grote snelheid laag over gebouwen of grond, tussen bomen door.
- Ook vaak zwevende vlucht. Let op alarmerende zwaluwen of kwikstaarten.

Buizerd

- Groot! Anderhalf tot twee keer zo groot als kraai
- Brede gevingerde vleugels, veel langer dan bij sperwer (en zeer veel groter)
- Rustige zwevende vlucht
- Vaak op uitkijkpost: paaltje, hoogspanningsmast, buitenzijde boom

1.7 Spechtachtigen

Grote bonte specht

- Zwart, wit en rood, iets groter dan merel
- Golvende vlucht
- Roep: luid tsjiek-tsjiek-tsjiek

Groene specht

- Groen en zo groot als kauw, mannetje rode bovenzijde kop. In vlucht gele stuit zichtbaar
- Meestal op grond, in gras
- Luide lachende roep

Boomkruiper

- Altijd op een stam of tak, soms op muur. Kan alleen omhoog
- Bruin, fors kleiner dan Huismus
- Heel kromme en dunne snavel, als enige zangvogel
- Zang: zacht tjie-tjie-tjere-diedie (stijgend op het eind)

Boomklever

- Altijd op stam of tak, kan ook naar beneden lopen
- Blauwgrijze bovenzijde, warm bruinoranje onderzijde
- Even groot als Huismus
- Roep: welluidend helder 'twiew, zang snel herhaald en helder 'wie-wie-wie-wie-wie
- Slechts van drie plaatsen bekend: overtuin Bisdom van Vliet in Haastrecht, park rond Grote Gracht in Schoonhoven en Stormpoldervloedbos in Krimpen. Maar duikt af en toe elders op.

1.8 Kraaiachtigen

Ekster

- Zwartwit, ter grootte van kraai, lange staart

Gaai

- Bruin, ter grootte van kauw,
- Kenmerkend blauwzwart gestreepte vleugelveertjes
- In de vlucht: witte stuit
- Opvallend krijsroep

Kauw

- Zwart, grijze nek, gedrongen
- Veel kortere snavel dan kraai; snavel korter dan kop; voorhoofd maak hoek met snavel
- Kakelende 'kuw' roep, variabel in toonhoogte
- Bijna altijd in groepen

Kraai

- Helemaal zwart, slank
- Lange dolksnavel, even lang of langer dan kop, geleidelijk overgaand in voorhoofd
- Vrij eentonige en lage roep: 'kraa'
- Vaak alleen

2. Alleen aanwezig in voorjaar en zomer

Het zijn allemaal insecteneters.

2.1 Zwaluwen

Huiszwaluw

- Witte stuit, witte onderzijde
- Kort gevorkte staart
- Witte wang
- Broedt aan buitengevel huizen

Boerenzwaluw

- Geen witte stuit, donkercrème onderzijde
- Lange staartpennen
- Oranjerode wang
- Broedt in boerenschuren

Gierzwaluw

- Zwarte sikkelvorm tegen de lucht
- Altijd in de lucht, nooit op grond of draad. Landt alleen op nest (onder dakpan etc.)
- Roep: gierierier (gierend)

2.2. Overige zangvogels - op volgorde van zangperiode

Witte Kwikstaart

- Zwart, grijs, wit
- Lange staart, vaak op en meer wippend
- Vaak bij bruggen, en op grond of op hek

Zwartkop

- Grijs, met zwarte kap (vrouw bruine kap)
- Alleen bij minstens 6-7 m hoge bomen. Zingt ook doorgaans hoog in bomen
- Zang zeer kenmerkend door luid jubelende volle fluittonen

Tjiftjaf

- Egaal grijsbruin, wat lichter van onder; met zwarte poten. Lijkt erg veel op fitis
- Alleen op plekken met minimaal 6-7 m hoge bomen. Zingt meestal vanaf 6 m hoog.
- Zang: zingt zijn naam, een heel monotoon chie-che, chie-che etc.

Fitis

- Egaal groenbruin, met roze poten
- Plantsoensoort, heeft boompjes nodig van 3-5 hoog. Zingt op die hoogte.
- Zang: zingt zijn naam fie-tie.....Aflopend, droevig riedeltje. Nooit variërend, maar totaal anders dan tjiftjaf

Zwarte roodstaart

- Zwart, met oranje bovenzijde van staart.
- Alleen bij oude gebouwen, rommelige industrieterreinen, soms op erf met die kenmerken
- Zang: stalen kogels tegen elkaar schurend, echt uniek
- Zingt altijd vanaf hoge zangpost, bijna altijd gebouw, nooit een boom

Tuinfluitier

- Grijs-grijsbruin, met rondere kop dan tjiftjaf. Mist ook oogstreep van tjiftjaf. Is ook groter.
- Struiksoort, zingt meestal laag, op 1-2 m hoogte. Vergelijkbare soorten meestal hoger
- Zang: welluidende volle fluittonen, als een snelle merel

Grauwe vliegenvanger

- Helemaal grijs, wat streepjes op onderzijde. Zit rechtop.
- Uniek: vangt in de vlucht insecten uit lucht vanaf vaste uitkijkpost
- Zang: heel onopvallend, vijf min of meer losse sie-tonen. De denkbeeldige grijze mus

Spotvogel

- Egaal geelbruin, wat lichter meer geelachtig aan onderzijde. Oranje keel.
- Komt als laatste uit Afrika. Pas aanwezig vanaf begin mei.
- Zang: spottend, met veel hele nasale en schelle noten, herhalend, met felle uithalen

3. Alleen aanwezig in najaar en winter

Roodborst

- Oranje borst dus
- Roep: scherp 'pit' (meestal in winter)
- Enkel broedgeval op erven. Maar in winter heel talrijk

Sijs

- Geel met zwartbruin gestreept, zwarte voorhoofd boven snavel. Even groot als putter
- Roep: nasaal, zacht.
- Meest gezien in groepjes boven in elzen, of berken. Etend van de zaden

Keep

- Oranje met bruin, zwart en wit. Postuur en grootte van de nauw verwante Vink
- Vaak in groepjes, vaak samen met vinken, ook vaak bij voedertafel
- Roep een heel kenmerkend nasaal, katachtig en luid 'cheeuw'.

Koperwiek

- Als zanglijster maar wat kleiner, bovenzijde grijzer bruin.
- Kenmerkend: cremewitte oogstreep en roestbruine zijde.
- Komen vaak pas bij vorst en sneeuw dicht bij de huizen, vanwege de bessen
- Roep: trillende langgerekte roep: trieeee.

Kramsvogel

- Groter dan merel.
- Egaalgrijze kop en bovenzijde nek, bruine vleugels.
- Komen vaak pas bij vorst en sneeuw dicht bij de huizen, vanwege de bessen
- Roep: schor kort chak-chak-chak